

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 138 2017

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Sigrid Schottenius Cullhed (recensioner)

Biträdande redaktör: Annie Mattsson och Camilla Wallin Bergström

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2018 och för recensioner 1 september 2018. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-37-7

ISSN 0348-6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2018

textfrågorna är ”ett exempel på hur frågor inriktade på ett tolkningsproblem kan ge läsarna andra möjligheter att ge uttryck för mer kompetenta läsningar än vad som framkommit” (159, fotnot 337).

Det förtjänar att upprepas: ”ge läsarna andra möjligheter”. Det är mycket vackert och öppnar upp för en litteraturdidaktisk forskning som inte utgår från fördomar eller behov av att kontrollera vart läsningen tar vägen. För att travestera titeln på pedagogen och filosofen Gert Biestas bok *The Beautiful Risk of Education* (2014): det handlar om att ge plats åt läsandets sköna risk. Det finns inga garantier för vad läsare gör av sin läsning. Den kan ta vägen vart som helst.

Därför är jag överens med Olle Nordberg om vikten av att skapa läslust i skolan. Det gäller att i undervisningen bidra till att forma en litterär identitet hos eleverna och ett led i detta är att förutsättningslöst samtala om det lästa. I det arbetet är det också en poäng att uppmärksamma den så kallade nöjesläsningen. Som Nordberg konstaterar är eleverna samstämmiga när det gäller att framhålla fritidsläsningens rika upplevelser och djupare reflektioner i kontrast till skolläsningen. Den insikten borde varje lärare ta fasta på.

Anders Öhman

Freja Rudels, *I berättandets makt. Om tre roman-kroppar av Per Olov Enquist*. Åbo Akademis förlag, Åbo 2016.

Det är min uppfattning att varje god avhandling, eller vetenskaplig studie överhuvudtaget, även borde rymma en övervägd och genomförd pedagogisk idé, införlivad i det som vi ibland lite slarvigt och oprecist efterfrågar som ”kunskapsbidraget”. Att en sådan reflekterad och genomförd pedagogik ibland måste ledsagas av retoriska förenklingar och överdrifter är lätt att överse med – om bara tankelinjerna bär. Det viktiga är att stilgreppen gagnar ett övergripande och gott syfte. I bästa mening finns allt detta i Freja Rudels avhandling *I berättandets makt. Om tre roman-kroppar av Per Olov Enquist*, som lades fram vid Åbo Akademi hösten 2016.

Med risk för att bryta mot recensionens genrekonventioner tar jag mig friheten att gå händelserna i förväg och omedelbart avge ett omdöme: detta är en avhandling som är unik i sitt slag. Den rymmer nämligen något så originellt som en tentativ formulering av en självständig teoretisk poetik.

Åtminstone är det vad jag tycker mig ana i den fortgående metateoretiska diskussionen om avhandlingsskrivandets hantverk, i dess stilistiska, intellektuella, taktilla och till och med textila kvaliteter som pågår från första sidan till sista. Till analysverktygen kan, vid sidan om pennan i handen, även räknas en brokig blandning av rhizom och björntråd, figurationer och bensåg. Att sådana verktyg kräver sitt handlag är givet. Och lika tveklöst vågar jag påstå att Freja Rudels behärskar dem alla.

I fokus för hennes avhandling står tre romaner ur den senare delen av Per Olov Enquists författarskap: *Nedstörtad ängel* (1985), *Livläkarens besök* (1999) och *Boken om Blanche och Marie* (2004). Det tämligen snäva urvalet är betingat av Rudels intresse för, som titeln anger, ”berättandets makt” i Enquists verk. Huvudsyftet är: ”att undersöka Per Olov Enquists poetik med fokus på karaktärens funktioner i hanteringen och tematiseringen av berättandets makt” (5). Samt därutöver att belysa de bärande sambanden mellan ”kvinnlighet, kroppslighet, marginalisering och mänsklighet” (ibid.), vilka uppvisar jämförliga narrativa mönster i de tre romanerna. De karaktärer som sålunda står i fokus är den tvehövdade och (möjligen) även tvekönade Pasqual/Maria i *Nedstörtad ängel*, drottningen Caroline Mathilde av Danmark i *Livläkarens besök* och den amputerade Blanche Wittman i *Boken om Blanche och Marie*. En gemensam nämnare för dem alla är att de kan relateras till historiska förebilder, men att deras livsöden och livslopp i Enquists berättelser omformas och sätts in en fiktionens logik som emellanåt fjärrmar eller avlägsnar dem från dokumenterade biografiska fakta. De är, kort sagt, tagna i berättandets makt.

De valda romanerna är, hävdar Rudels, väl ägnade åt att belysa den förkroppsligande estetik som hon menar att Enquist mest artikulerat prövar ut i dessa tre verk. Därav undertiteln precisering av att studien handlar ”om tre roman-kroppar”. En av handlingens huvudpoänger är nämligen att de tre protagonisterna som ställs i fokus för analyserna på olika vis förkroppsligar romanernas komposition, tematik och inneboende (metafiktiva) maktstrukturer. Även i detta avseende överlappar och förtydligar de varandra, över och mellan de enskilda verkens pärmars och tillkomsttid. I mer övergripande mening ger det författaren möjlighet att använda sin *berättarmakt* för att mot fonden av olika historiska skeenden kunna problematisera och fördjupa sin gestaltning av modernitetens förändring av synen på vad en människa är – och kan bli.

I denna narrativa maktdimension vill Rudels, med teoretiskt stöd hos Rosi Braidotti, skilja författarens bruk av (berättar-)maktens funktion som *potestas* respektive *potentia*, det vill säga som gränsdragning och som möjlighet. Avstampet i Braidottis *nomadologi*, det teoretiska navet i Rudels resonemang, kan i sin tur kan ses som nära relaterade till Deleuzes och Guattaris rhizomatiska förståelse av berättelsens och berättandets icke-hierarkiska och därmed maktkritiska potential. Rudels betonar emellertid att hennes läsning inte primärt är "deleuziansk", utan att hon endast vänder sig till dennes verk för lån av enstaka analytiska perspektiv. Och den teoretiska verktygslådan är, som sagt, välfyllt. Här blandas narratologiska grepp, lånade från Gérard Genette och Lars-Åke Skalin. Romanteori från Michail Bachtin samsas med postmodernistisk metafiktionsteori från Linda Hutcheon. Postkolonial subjektsskritik från Gayatri C. Spivak bryts mot monsterläran *teratologi* jämte andra posthumanistiskt influerade läsararter.

Denna teoretiska eklecticism fungerar genomgående väl, i kraft av Rudels innovativa tillämpning av de olika perspektiven. Den analytiska ambitionsnivån är genomgående hög liksom noggrannheten i det vetenskapliga fotarbetet. Inte ens i de mest svår genomträngliga teoretiska snårskogarna ger Rudels avkall på sina pedagogiska intentioner. Detta låter sig illustreras av det föredömligt överskådliga inledningskapitlet, som vid sidan om sitt syfte att introducera problematiken i de valda verken av Enquist, även skulle kunna tjäna som en utmärkt fristående introduktion till det posthumanistiska och feministiskt-materialistiska tankefältet.

Det är en imponerande bedrift – i åtanke av att detta är ett kunskapsfält som överlag karakteriseras av en intrikat teoretisk komplexitet som åtskilliga forskare har väjt för att bringa mer övergripande reda i. Rudels går däremot tålmodigt och systematiskt igenom de förenande respektive skiljaktiga tankelinjerna hos de anlitade teoretikerna och klargör på vilket sätt de blir brukbara respektive irrelevanta i relation till den egna studien. Genom detta bjuds läsaren in att redan från början dela och förstå konsekvenserna av analytiska vägval och bärande frågor. I detta avseende ger Rudels prov på en teoretisk mognad och vetenskaplig integritet som man inte ofta möter i ett vetenskapligt förslingsarbete.

De hotande kollisionerna, när exempelvis Bachtin och Deleuze färdas i samma omloppsbanor, avvärs genom att analyserna aldrig förs mot ett an-

tingen-eller. Resonemanget är istället i ständig rörelse, prövande och omprövande, i en väl bemästrad balansgång mellan ett både-och. I praktiken blir det ett förhållningssätt som demonstrerar värdet av den anti-dualistiska läsart Rudels vill plädara för. När stilgreppet fungerar som bäst blir det i sig ett ställningstagande för en tankens, förståelsens och gestaltningens nödvändiga rörelse. Så exempelvis i ett avsnitt i analysen av *Livläkarens besök*, där Braidottis resonemang om det nomadiska subjektets språkliga, *polyglotta*, rörlighet, sätts i samspråk med Enquists gestaltning av den engelska Caroline Mathildes strapatsrika försök att lära sig danska, för att kunna navigera i intrigererna vid danska hovet. Rudels skriver: "Caroline Mathildes erövring av en röst är en skattjakt i det redan sagda. Hon är punkten där de semantiska stigarna korsar varandra, förgrenar sig, ger upphov till hybrider eller ändrar riktning. Hos henne blir formuleringar instrument för att ta nya och vidgade världar i besittning" (167).

En invändning, om än marginell, skulle kunna vara att det här är en analytisk hållning som rymmer ett mått av risktagande. Drivet till sin spets kan uppbyggnaden av dualistiska tankefigurer och binära begrepp ju leda till en analytisk relativism, som underminerar de egna slutsatsernas hållfasthet. I vissa passager skimtar en sådan fara fram, som när *Nedstörtad ängel* befins stå vid "romanens gräns" medan *Livläkarens besök* sägs undersöka "de möjligheter till gränsöverskridande som romanen möjliggör" (114). Sådana spetsfundigheter är dessbättre undantag.

Mestadels pareras risken framgångsrikt. Detta till trots framstår vissa teoretiska ingångar som mindre produktiva än andra. Bland de nämnda exemplen sätter jag frågetecknen bland annat för den temporära införseln av monsterläran, teratologin (i analysen av *Nedstörtad ängel*) och det ihärdiga, men aldrig helt igenom övertygande bruket av Deleuzes och Guattaris begreppsapparat kring *de-territorialisering* respektive *återterritorialisering*. Förklaringsvärdet i en sådan tungfotad begreppsapparat krymper ytterligare ett par storlekar i konfrontation med den ofta så mycket mer nyanserade problematisering som återfinns i primärmaterialiet, Enquists romaner. Det gäller inte bara för de här analyserade romanerna, men också för dem.

Den problematiserande hållningen kommer bland annat till synes i Enquists ständigt pågående omritande av de kartbilder av tillvaron som flera av hans romankarakterer är sysselsatta med – oavsett om kartorna dyker upp som faktiska kartor eller

i notesblock, dagböcker, anteckningshäften eller samtal. Denna Enquists litterära självmedvetenhet, med dess drag av introspektion och självanalys, reser komplikationer som ställer uttolkaren inför ständigt nya utmaningar. Exempelvis hur man ska hantera de spår av (själv-)biografiska ledtrådar som författaren strömlar ut i sina verk? Likkortet, himlaharpan, det gröna huset och alla kartor över barndomsbyn Hjøggbole med omnejd?

Här aktualiseras en meta-teoretisk och metodologisk problematik som Rudels klarsynt adresserar redan i avhandlingens inledning. Med andra ord, de intrikata frågorna om vilka ingrepp forskarens läsningar gör i författarens verk – och hur de ömsom kan komma att förstärka, ömsom förvränga de studerade romanernas verkningskraft? Hon närmar sig klarsynt det kunskapssteoretiska spänningsfält som beständigt följer i spåren av litteraturvetenskapens grundfrågor: utgår vi från skönlitteraturens, den historiska kontextens eller teorins primat i vår förståelse, i våra analyser? Här går, som bekant, praktiker och preferenser isär. Några av oss går länge omkring i de skönlitterära texterna, och vänder oss först mycket senare till teorierna för att finna verktyg att öppna nya perspektiv. Andra går i motsatt riktning och genomvandrar teorifälten med ytterlig omsorg innan de återvänder till skönlitteraturen för att få de utstakade tankelinjerna bekräftade och besvarade.

I Freja Rudels avhandling växlar tyngdpunkter, orsaksordningar och styrkeförhållanden mellan teori och skönlitteratur, från kapitel till kapitel. I avhandlingens inledning liknar hon djärvt sin position och sitt dilemma som forskare vid den som sjuksköterskan Helen Portitz i *Nedstörtad ängel* försänts i, när hon efter Pasqual/Marias död ser att någon på sjukhuset självsväldigt har sågat itu den döda kroppen. Huvudet har avskilts med bensåg, för att kunna tjäna som ett vetenskapligt studieobjekt. Helen insisterar då på att få se fast huvudet igen, för att ge kroppen en värdig begravning. Det gör hon, med björntråd i brist på sutur, och täcker över den något grova sömmen med gasbinda.

Rudels menar att hennes avhandling om ”romankropparna” kan liknas vid en sådant hoptråcklat verk. Sönderdelandet och hopfogandet har skett i de bästa av avsikter, precis som sköterskans sista omsorgsgärning för de avlidna, men markerar ändå en söndring, och ett i vissa avseenden artificiellt återförande. Eller som hon själv sammanfattar metoden och dess bevekelsegrund: ”Sömmen mellan huvud och kropp – mellan teori och kött – sluter

sig som ett värn kring människans värdighet” (4).

Formuleringen vittnar om Rudels lyhördhet för den etiska implikation som vilar i P O Enquists gestaltning av mänsklig sårbarhet och för den likaså påliggande etiska fordran som forskarens studium av en sådan tematik innefattar. Björntråden i sköterskans hand kan såtillvida närmast liknas vid de teoretiska verktyg av varierande precisionsgrad som sömmar samman avhandlingen med Enquists ”romankroppar”.

Sömnadsmetaforiken är välfunnen – och med den följer att vissa sömnadstekniker ter sig mer hållfasta än andra. Om vissa teoretiker kan sägas vara något överanlitade glider andra ur sikte lite för snabbt. Det sistnämnda gäller bland annat Michail Bachtin och dennes romanteori som en smula oförtjänt får stå i kulisserna, trots att han så löftesrikt förs in i inledningens teoridiskussion, under den illustrativa undertiteln ”Romanen som förväntan och möjlighet” (23 f). I ett sidospår kan noteras att Rudels underrubriker ofta fungerar just så här: som exakta sammanfattningar som samtidigt rymmer en oväntad poetisk klangbotten – alldeles oaktat den outnyttjade potentialen i fallet Bachtin. Att den allra sista underrubriken i avhandlingen heter något så vackert som ”Texthuden” fullbordar så att säga denna inre poetiska logik.

Ytterligare en omständighet att väga in i läsningen är att Enquists författarskap också är av den arten att det emellanåt kan sägas producera sin egen teori. Det hänger förstås nära samman med författarens ovan nämnda litterära självmedvetenhet. Då och då får jag som läsare känslan av att Enquist ofta rör sig steget före (eller bortom) de uppresta teoriramarna i avhandlingen. Det är särskilt slående vad gäller den centrala position som Enquist, i samtliga tre romaner, tillskriver kärleken som den mänskliga existensens största gåta och förvandlingsmakt. Eller för att citera den formel som Enquist i *Nedstörtad ängel*, och upprepade gånger i andra verk, använder för att omsluta kärlekens paradoxala oförklarlighet – och ofrånkomlighet: ”Kärlek ska man inte försöka förklara. Men vad vore vi, om vi inte försökte?” (140).

Förenklat kan kärleken i Enquists tappning sägas ha makt både att upphöja människan – och att deformera henne till monster. Men kärleken rymmer också alltid den fordran som är närmast förbunden med såväl författarens uppdrag som det som förenar oss alla i det mänskliga; i existensens och språkets villkorlighet.

Det är därför något förvånande att Rudels vän-

tar till det sista analyskapitlets avslutande del med att gå närmare in på denna hjärtpunkt i Enquists författarskap. Desto mer då kärleken har en avgörande bäring för såväl den feministiska som etiskt-/estetiska tematik som hon låter löpa genom avhandlingens. Här väcker också avhandlingens urval av primärmaterial frågor. Det faktum att de valda verken kronologiskt ligger på varsin sida det avsked till romankonsten som Enquist markerade med *Kapten Nemos bibliotek* (1991) förbryllar den initierade läsaren. Jag menar att det inte vore en alltför dristig tanke att se Enquists återupptagna romanskrivande åtminstone delvis betingat av hans ofullbordade utforskning av kärleken. I romanerna efter *Kapten Nemos bibliotek* har kärleken fått en alltmer framträdande roll. Det är ett vägande skäl till varför jag gärna hade sett Rudels vidareutveckla och införliva betydelsen av kärlekstematiken på ett mer manifest plan i sina analyser. Med en något tillspetsad formulering kan kärleken sägas vara den saknade romankroppen i hennes studie.

För att ge plats åt kärleken hade det dock varit nödvändigt att utöka det sparsmakade urvalet. I ett författarskap som till dags dato omfattar drygt trettio verk i olika genrer finns självfallet inga på förhand givna färdvägar. De tre valda romanerna tillhör förvisso de viktigaste i Enquists senare produktion, men är inte på annat vis så tätt sammanflätade att de måste ställas för sig, på avstånd från andra – i tid och tematik – närliggande verk. Mest iögonfallande är förbiseendet av *Kapten Nemos bibliotek*, där talrika kopplingar till de figurationer som Rudels lyfter fram i sina analyser skulle kunna öppna sig. Särskilt påtaglig är affiniteten med den tidigare utkomna *Nedstörtad ängel*, inte minst i de många exemplen på människors emotionella djurblivande och monstrosiska tankegestalter. I *Kapten Nemos bibliotek* uppenbarar sig det monstrosiska inte bara i det kroppsligt deformerade, utan också under inverkan av tyngden ur levda erfarenheter. Så när Alfhild förvandlas till en häst i sorgen efter det förlorade barnet. Andra kroppar växer samman i varandras fränvaro. Och livet som monster frigör här, helt artikulera, det djupast mänskliga: ”Det vackraste mänskliga: att leva som monster, långt ute, och vara den som gör det mänskliga synligt” (123).

Inför denna försvunna romankropp inställer sig på nytt bilden av Helen Portizt och björntråden. Jag kan inte helt skaka av mig misstanken om att forskaren stundtals har sett sig nödsakad att också i vissa lägen ikläda sig Pasqual Pinons tvehövdade gestalt – och att romanerna (precis som Pasquals

Maria) börjar nynna en ”en ond sång” mellan raderna, när forskaren sågar och syr för många och för komplexa snitt och sömmar i de sönderdelade och åter sammanfogade romankropparnas ”texthud”.

Freja Rudels utväg ur dilemman är, som ovan nämnts, att systematiskt bryta mot dualistiskt vanetänkande. Luft sipprar in i läsningen genom glipan mellan detta både-och. Hon avstår från anspråket att med sin studie söka revidera tidigare forskares rön. Det faller sig naturligt då hon rör sig i en helt annan teoretisk riktning. Det är en läsart som tillåter verkens komplexitet att vidgas djupledes i analyserna, istället för att stanna på det ytplan där resonemanget skulle riskera att fastna om en enda tes skulle ledas i bevis.

Följaktligen är det i de längre partier där Rudels lutar till sin egen förmåga att gå i direkt dialog med romantexterna, som denna hennes analytiska kapacitet kommer till sin fulla rätt. Som redan nämnts står hennes följsamma läsning av *Livläkarens besök* i en division för sig. Med väl valda exempel ur romanen demonstrerar hon hur Enquist använder den unga drottningen Caroline Mathilde som figuration för ett alternativt sätt att berätta, som frigör en överraskande feministisk potential i gestaltningen. Drottningens identitet blir en fråga om mångfald och rörlighet, snarare än om enhet och stabilitet. Kalibreringen av de teoretiska verktygen är styckevis virtuöst behärskad och öppnar oanade betydelseskikt i berättelsen – genom att korsvis sammanföra Braidottis nomadiska subjekt med Irigarays språkfilosofi, Girards och Kosofsky Sedgwicks begärstrianglar med samtida *girlhood studies*. Här kan man tala om sömnadsteknik!

Det brukar ofta som en artighet sägas att en avhandling är ”välskriven” och med det avses vanligen att texten har en god disposition och att resonemanget är klart och lätt att följa och utmärks av intellektuell reda och god akribi. Det är viktiga och grundläggande kvaliteter, som utan vidare kan sägas gälla också för *I berättandets makt*. Men Freja Rudels har en ambition som går längre. Med en stilistisk lyhördhet utöver det vanliga lyckas hon förmedla ett djupgående *lyssnande* in i texterna, in i P O Enquists romaner lika väl som in i de mest närstående teoretiska verken. Detta tillför avhandlingens en extra dimension, som vidgar kapitlet till poetiskt-teoretiska mötesplatser eller, om man så vill, konstnärligt-vetenskapliga samtalsrum – där skönlitteratur och vetenskap förs samman i ett dialogiskt utbyte av insikter och utforskande av genrespecifika kunskapsformer. Oavsett om man,

som jag inledningsvis föreslog, vill benämna det en strävan mot en teoretisk poetik eller ge det ett annat namn, så låter det sig konstateras att det är en innovativ kvalitet som vida överskrider den vetenskapliga studiens konventionella ramar – och fordringar. Det är en språkstil som i hög grad rymmer en egen tankestil.

Ett exempel kan räcka för att illustrera detta, taget från avhandlingens näst sista sida, där Freja Rudels sammanfattar sina resultat genom att tala om ansiktets betydelse i Enquists författarskap: ”Genom ansiktet går en ränna. Det balanserar på gränsen mellan mänsklighet och omänsklighet och det bär på en berättelse om berättandet, som begränsning och möjlighet” (239).

Spårandet av denna ”berättelse om berättandet” leder, som framgått, avhandlingsförfattaren till okonventionella, eller åtminstone oväntade, teoretiska perspektiv. Sammantaget bidrar de till att sätta Enquists romaner i förbindelse med ett större nutida och historiskt (och inte bara litteraturhistoriskt eller litteraturvetenskapligt) samtal om människans vara och plats i existensen.

Eller om vi väljer att tala med Enquist: det finns alltid en fågel som lyfter i dimman och hur vi värde- rar synen av den förklarar något om vilka vi är och på vilken plats i rummet vi står. Freja Rudels släpper aldrig den fågeln ur sikte. Från min plats i det akademiska rummet är det en blickriktning som har både bärighet och höjd.

Annelie Bränström Öhman

Daniela Silén, *Rolldiktens jag. Aspekter på svenskspråkiga rolldikter från Bellman till Runeberg*. Nordica Helsingiensia 49, Helsingfors universitet. Helsingfors 2017.

Den svenskspråkiga rolldikten har hittills endast i begränsad utsträckning uppmärksammats av litteraturforskarna. Daniela Siléns doktorsavhandling *Rolldiktens jag. Aspekter på svenskspråkiga rolldikter från Bellman till Runeberg* söker fylla denna lucka. Sedan romantiken har, enligt avhandlingsförfattaren, den dominerande lyriska poesin fokuserat personliga känslor. Rolldikten konfronterar tvärtom läsaren med ett poetiskt ”jag” annorlunda än diktarens.

Hur konstrueras detta rolldiktens talande ”jag”? Vilken funktion har rolldikten? Hur ser skillnaden ut mellan diktens retoriska och dess mimetiska jag?

Vilka drag bibehålls och vilka förändras när klassicismen övergår till romantik? Utifrån dessa frågeställningar inleder Daniela Silén sitt arbete. Hon söker i synnerhet genom stilfiguren *sermocinatio*, vilken enligt Cicero innebär att man lägger orden i en fiktiv persons mun och avpassar dem efter vederbörandes ställning, göra reda för rolldiktens retoriska aspekter.

Daniela Siléns avhandling söker dels studera rolldikten som fenomen, dels fokusera och problematisera dess jag. Detta sker genom ett antal närläsningar och analyser av valda svenskspråkiga dikter av Carl Michael Bellman, Johan Henric Kellgren, Anna Maria Lenngren, Frans Michael Franzén, Erik Gustaf Geijer, Julia Nyberg (Euphrosyne), Carl Jonas Love Almqvist, Wilhelm von Braun och Johan Ludvig Runeberg. Metodikens kan beskrivas som närläsning med särskild uppmärksamhet på distinktionen mellan mimetiskt och retoriskt jag (18). Vid sidan av det jag som formulerar dikten antas således existensen också av ett fiktivt jag som lever inom diktens verklighet. Talaren i de rolldikter Silén undersöker är enligt henne representant för en större grupp. Hennes slutsatser är att rolldiktens mening skapas just av konflikten mellan det retoriska och det mimetiska jaget.

Distinktionen mimetisk/retorisk är naturligtvis viktig och uppmärksammas i synnerhet i internationell prosadiskussion; manuskripten till Franz Kafkas *Slottet* visar exempelvis hur författaren bytt pronomen från *ich* till *er* under manuskriptarbetet, varvid effekten blir annorlunda.

Min främsta invändning mot avhandlingen riktar således inte mot metoden, utan mot själva fenomenet *rolldikt*. Att rolldikt är ett modus, ett utsäggssätt, är uppenbart: exempelvis inleder Pär Lagerkvist *Dvärgen* med meningen ”Jag är tjugosex tum lång” och ingen tvekan råder om att det är huvudpersonen, dvärgen själv, inte den biografiska personen Pär Lagerkvist, som talar. Problemet är att avhandlingsförfattaren vill betrakta rolldikten som ”en enhetlig diktgenre”. Problemet blir inte mindre genom att avhandlingsförfattaren diskuterar huruvida *alla* dikter skulle kunna uppfattas som rolldikter (15), eller att rolldikten skulle kunna vara självbiografisk (28). De argument som framförs för att rolldikten skulle utgöra en genre synes mig knappast hållbara och de rolldikter som analyseras har förvisso egenskaper gemensamma, men de bildar ingen *tradition*, vilket generer av typen sonett eller epyllion gör. En möjlighet hade varit att bättre utnyttja det så uppenbara förhållandet till romersk